

পাৰিপাৰ্শ্বিক চেতনা সম্বলিত অসমীয়া উপন্যাস : এক পৰিচয়জ্ঞাপক আলোচনা

(পাঁচখন শিশু-কিশোৰ উপযোগী উপন্যাসৰ আধাৰত)

Mr. Purandar Gogoi

Designation : Assistant Professor, Department of Assamese, Dhing College, , Assam, India,

e-Mail ID: gogoipuranda@gmail.com

Abstract:

The relationship between literature and the environment, though long-standing, has acquired renewed relevance in the contemporary context, as environmental concerns have become increasingly global. While science and technology offer various solutions to these ecological crises, they are often insufficient without a fundamental shift in human consciousness—particularly the prevailing anthropocentric worldview. Literature has emerged as a powerful medium for fostering environmental awareness, especially among younger generations. In Assamese literature, especially from the late twentieth century onward, a conscious engagement with environmental issues has begun to take shape, with the novel becoming a prominent vehicle for this discourse. This paper examines the representation of environmental consciousness in a selection of Assamese novels written for children and adolescents—Yat Ekhon Habi Asil, Aranya Rodan, Aranyar Bandhu, Prithivir Morom, and Seujiya Upatyakar Katha. It highlights how these works aim to cultivate ecological responsibility from an early age, thereby contributing to the development of a more environmentally conscious and accountable future generation.

Keywords:

Environmental Awareness, Assamese Children's Literature, Ecocriticism, Contemporary Assamese Novels

০.০ অৱতৰণিকা

০.১ বিষয়ৰ পৰিচয়

সাহিত্য আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক বহু পুৰণি যদিও পাৰিপাৰ্শ্বিক সচেতনতাক প্ৰধান দিশ হিচাপে গুৰুত্ব দি সাহিত্য চৰ্চা কৰাৰ ইতিহাস অবাচীন। পাৰিপাৰ্শ্বিক সমস্যা এক বিশ্বব্যাপ্ত ঘটনা। এই সংকট প্ৰতিৰোধৰ বাবে বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ দ্বাৰা সৃষ্ট উপায়সমূহ যথেষ্ট নহয়। এনে ক্ষেত্ৰত মানৱ জাতিয়ে প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি থকা নৃ-কেন্দ্ৰিক দৃষ্টিভংগীক সলনি কৰাৰ প্ৰয়োজন। সেয়েহে পৰিৱেশ চেতনা আৰু সজাগতা বৰ্তমান সময়ত মানৱ জীৱনৰ এক অনিবাৰ্য বিষয় হৈ পৰিছে। সাহিত্যৰ চিন্তাবিদ আৰু শিক্ষাবিদসকলে পাৰিপাৰ্শ্বিক সচেতনতা প্ৰসাৰৰ ক্ষেত্ৰত সাহিত্যক এক উৎকৃষ্ট আৰু ফলপ্ৰসূ মাধ্যম হিচাপে বিবেচনা কৰাত বিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধৰ ফালে তাত্ত্বিক আধাৰত পৰিৱেশ সজাগতামূলক সাহিত্য সৃষ্টিৰ ধাৰা এটা গঢ় লৈ উঠে। অসমীয়া সাহিত্যতো বিংশ শতিকাৰ শেষৰফালে পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয়বিষয়বোৰক লৈ সচেতনভাৱে সাহিত্য চৰ্চাৰ বীজ অংকুৰিত হয়। সম্প্ৰতি এই ধাৰাত বিশেষকৈ উপন্যাসকেই সমৃদ্ধিশালী বুলি মত দিব পাৰি। পৰিৱেশকেন্দ্ৰিক বিষয়বোৰক লৈ একবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম দুটা দশকতে বহুখিনি সাৰ্থক অসমীয়া উপন্যাস প্ৰকাশিত হৈছে। ভৱিষ্যতৰ পৃথিৱীখনক সকলোফালৰে পৰাই সুৰক্ষিত কৰিবলৈ হ'লে নতুন প্ৰজন্মক যে অধিক দায়বদ্ধ আৰু দায়িত্বশীল ৰূপত গঢ়ি তোলাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে সেই কথা বৰ্তমান লেখকসকলে বুজি উঠিছে। সেইবাবেই শিশু অৱস্থাৰ পৰাই মানুহৰ চেতনাত পাৰিপাৰ্শ্বিক দায়বদ্ধতাৰ বীজ সংৰোপিত কৰিবলৈ বিভিন্নজন লেখকে উদ্দেশ্যপ্ৰণোদিতভাৱে শিশু-কিশোৰ উপযোগীকৈ সাহিত্য সৃষ্টিত মনোনিৱেশ কৰিছে। এই আলোচনা পত্ৰত শিশু-কিশোৰৰ উপযোগীকৈ ৰচনা কৰা 'ইয়াত এখন হাবি আছিল', 'অৰণ্য ৰোদন', 'অৰণ্যৰ বন্ধু', 'পৃথিৱীৰ মৰম' আৰু 'সেউজীয়া উপত্যকাৰ কথা' শীৰ্ষক উপন্যাসকেইখনত প্ৰকাশ পোৱা পাৰিপাৰ্শ্বিক সচেতনতাৰ এক পৰিচয়জ্ঞাপক আলোচনা আগবঢ়োৱাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

০.২- অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য

পাৰিপাৰ্শ্বিক চেতনা সম্বলিত অসমীয়া উপন্যাস : এক পৰিচয়জ্ঞাপক আলোচনা [পাঁচখন শিশু-কিশোৰ উপযোগী উপন্যাসৰ আধাৰত]- শীৰ্ষক বিষয়টো অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য হ'ল-

১. প্ৰকৃতি সংৰক্ষণ বিষয়টোৱে অসমীয়া শিশু-কিশোৰ উপযোগী উপন্যাসত কেনেদৰে প্ৰসাৰ লাভ কৰিছে তাক বিচাৰ কৰা।
২. শিশু-কিশোৰসকলৰ মন-মগজুক স্পৰ্শ কৰিব পৰাকৈ উপন্যাসিকে পাৰিপাৰ্শ্বিক বিষয়বোৰক উপস্থাপন কৰিব পাৰিছেনে, সেই দিশটো বিচাৰ কৰা।
৩. পাৰিপাৰ্শ্বিক সংকটৰ কাৰক আৰু ইয়াৰ সমাধানৰ বিষয়ে নিৰ্বাচিত উপন্যাসকেইখনত কেনেধৰণে উপস্থাপন কৰিছে সেই দিশত আলোকপাত কৰা।

০.৩- অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

এই আলোচনা পত্ৰৰ পৰিসৰত শিশু-কিশোৰৰ উপযোগীকৈ অসমীয়া ভাষাত ৰচিত 'ইয়াত এখন হাবি আছিল', 'অৰণ্য বোদন', 'অৰণ্যৰ বন্ধু', 'পৃথিৱীৰ মৰম' আৰু 'সেউজীয়া উপত্যকাৰ কথা' শীৰ্ষক উপন্যাসকেইখনত প্ৰকাশ পোৱা পাৰিপাৰ্শ্বিক সচেতনতাৰ এক পৰিচয়জ্ঞাপক আলোচনা আগবঢ়োৱাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। উপন্যাসকেইখনত প্ৰকৃতি সংৰক্ষণ চেতনাক কেনেদৰে দূৰদৰ্শিতাবে উপস্থাপন কৰিছে সেই সম্পৰ্কীয় বিশ্লেষণকেই আলোচনাৰ পৰিসৰত সামৰি লোৱা হৈছে।

০.৪- অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

পাৰিপাৰ্শ্বিক চেতনা সম্বলিত অসমীয়া উপন্যাস : এক পৰিচয়জ্ঞাপক আলোচনা [পাঁচখন শিশু-কিশোৰ উপযোগী উপন্যাসৰ আধাৰত]- শীৰ্ষক বিষয়টো অধ্যয়ন কৰোঁতে মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হৈছে।

১.০ নিৰ্বাচিত উপন্যাসৰ পৰিচয়জ্ঞাপক আলোচনা

অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰাই সাহিত্যত মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ সম্পৰ্কই গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে। সাহিত্য ৰচকসকলে তেওঁলোকৰ ৰচনাত বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন প্ৰসংগ উত্থাপন কৰোঁতে মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ গাঢ় সম্পৰ্ক সজীৱ ৰূপত প্ৰকাশিত হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। মানুহ প্ৰকৃতিৰেই এক অংশ। সেয়েহে প্ৰাকৃতিক বিভিন্ন পৰিঘটনাসমূহে মানুহকো প্ৰভাৱিত কৰে। পৰিৱেশতন্ত্ৰই সদায় ইয়াৰ উপাদানবোৰক এক সুস্থ-সবল আৰু সঠিকভাৱে জীৱন নিৰ্বাহ কৰিবলৈ অনুপ্ৰাণিত কৰে। মানুহৰ ক্ষেত্ৰটো ই ব্যতিক্ৰম নহয়। আমাৰ জীয়াই থাকিবৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বায়ু, পানী, আহাৰ এই সকলোবোৰ প্ৰকৃতিৰ পৰাই লাভ কৰোঁ। এই কাৰণেই আমি প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞ। প্ৰকৃতিৰ সৈতে মানুহৰ এই একাত্মীয়তা জন্মৰ পিছ মুহূৰ্তৰ পৰাই প্ৰতিষ্ঠা হয়। ভাৰতীয় হিন্দু দৰ্শন মতেও মানৱ শৰীৰ পঞ্চমহাভূতৰ সমষ্টি মাথোন। মৃত্যুৰ পিছতো মানুহৰ শৰীৰ প্ৰকৃতিৰ লগতে মিলি যায়। উল্লেখযোগ্য যে সভ্যতাৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত মানুহ সম্পূৰ্ণৰূপে প্ৰকৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল আছিল। কিন্তু বৰ্তমানৰ সময় আৰু সভ্যতাৰ উত্তৰণৰ লগে লগে মানুহ ক্ৰমাৎ প্ৰকৃতিৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা এক গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰকলৈ পৰ্যবসিত হ'ল আৰু ইয়েই ক্ৰমান্বয়ে মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজৰ নিবিড় সম্পৰ্কৰ জৰীডালক চিঙি পেলাবলৈ ধৰিছে। কিন্তু আজিৰ প্ৰেক্ষাপটত আটাইতকৈ চিন্তনীয় কথাটো হৈছে এয়ে যে বৰ্তমান প্ৰকৃতিয়ে ক্ৰমাৎ ইয়াৰ ভাৰসাম্যহীনতাৰ ফাললৈ গতি কৰিছে আৰু ইয়াৰ নেতিবাচক প্ৰভাৱে মানুহৰ লগতে প্ৰকৃতিৰ সকলো উপাদানলৈ ভাবুকি কঢ়িয়াই আনিছে। এই ধৰণৰ পাৰিৱেশিক অৱক্ষয়ে মানৱ জীৱনৰ লগতে সমগ্ৰ জীৱকূলৰ জীৱনৰ গুণগত মানদণ্ডক প্ৰভাৱিত কৰে। এক সুস্থ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ উপস্থিতি অবিহনে মানুহে কেতিয়াও সুস্থ জীৱন অতিবাহিত কৰিব নোৱাৰে। সাম্প্ৰতিক প্ৰতিকূল পৰিৱেশৰ বাবে বিভিন্ন ধৰণৰ নতুন নতুন ৰোগ-ব্যাধিয়ে সমগ্ৰ পৃথিৱী চানি ধৰা দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। ই ভৱিষ্যতৰ বাবে এক অশনি সংকেত। গতিকে এনে এক

প্ৰেক্ষাপটত আমি আমাৰ সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক আৰ্হিবোৰৰ পুনৰ মূল্যায়ণ কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছে। এক সামগ্ৰিক আৰু ফলপ্ৰসূ পাৰিপাৰ্শ্বিক দৃষ্টিভংগীৰো প্ৰয়োজন হৈছে। সাহিত্যৰ চিন্তাবিদ আৰু শিক্ষাবিদসকলেও পাৰিপাৰ্শ্বিক সচেতনতাৰ বিষয়টোক গুৰুত্ব দি সাহিত্য সমালোচনাৰ বাবে এক পৰিৱেশকেন্দ্ৰিক দৃষ্টিভংগী প্ৰস্তুত কৰিছে যাক 'ইক'ট্ৰিগিটিছিজিম' বুলি অভিহিত কৰা হৈছে। ইক'ট্ৰিগিটিকসকলৰ মতে পাৰিপাৰ্শ্বিক সচেতনতা প্ৰসাৰৰ বাবে সাহিত্য এক উৎকৃষ্ট মাধ্যম। সেইবাবেই পৰিৱেশকেন্দ্ৰিক দিশৰ পৰা সাহিত্য পাঠ একোটাক বিচাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে লেখকৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক পৰিপ্ৰেক্ষা, প্ৰকৃতিৰ উপস্থাপন আৰু পাঠৰ মাজেৰে প্ৰেৰিত পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয়বৰ্তাৰ বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়নত ইক'ট্ৰিগিটিকসকলে প্ৰধানকৈ গুৰুত্ব দিয়ে। আমাৰ এই আলোচনাতো ইক'ট্ৰিগিটিকেল দৃষ্টিকোণেৰে নিৰ্বাচিত উপন্যাসসমূহত লেখকৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক দৃষ্টিভংগী, প্ৰকৃতিৰ উপস্থাপন আৰু পাঠৰ মাজেৰে প্ৰেৰিত পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয়বৰ্তা কেনেদৰে উপস্থাপিত হৈছে সেই দিশটোৰ সংক্ষিপ্ত আভাস দাঙি ধৰা হৈছে।

'ইয়াত এখন হাবি আছিল' জয়ন্ত মাধৱ বৰাই বচনা কৰা এখন শিশু উপন্যাস। মৌচাক আলোচনীত ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশ পোৱা উপন্যাসখন গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশ পায় ২০২১ চনত। মানুহ আৰু জন্তুৰ সংঘাত উপস্থাপনকেই প্ৰধান দিশ হিচাপে লোৱা উপন্যাসখনত পাৰিপাৰ্শ্বিকতা সম্পৰ্কীয়বহুবোৰ সমস্যাৰ কথা অৱতাৰণা কৰা হৈছে আৰু লগতে জন্তুৰ মানসিক জগতখনেৰে মানুহৰ সমাজখনক বিশ্লেষণ কৰা হৈছে। কেৱল মানুহৰে নহয়; বনত বাস কৰা জীৱ-জন্তুবোৰৰো এখন নিজা সমাজ আছে। মানুহৰ দৰে সিহঁতো বিভিন্ন সমস্যাবে ভাৰাক্ৰান্ত হৈ থাকে। কিন্তু মন কৰিবলগীয়া কথাটো হ'ল এয়ে যে জীৱ-জন্তুবোৰৰ সমস্যাবোৰ প্ৰাকৃতিকভাৱে সৃষ্ট নহয়। ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে মানুহৰ অপ্ৰাকৃতিক কৰ্মৰাজিয়েহে জীৱ-জন্তুৰ সমাজখনলৈ সংকট কঢ়িয়াই আনিছে। সেইবাবেই বনৰ জন্তুবোৰ অস্তিত্বৰ সংকটত ভুগি চিন্তিত হৈ মানুহৰ আগ্ৰাসনৰ পৰা ভৱিষ্যতটোক সুৰক্ষিত কৰাৰ স্বার্থত একগোট হৈ সমস্যাৰ অন্তৰালৰ কাৰকবোৰক জুকিয়াই চোৱাৰ দূৰদৰ্শী দৃষ্টিভংগী এটাক উপন্যাসখনত উপস্থাপন কৰা হৈছে। উপন্যাসখনত দেখুৱাইছে যে বৰ্তমান অতি সুলভ হৈ পৰা বাঘ-মানুহৰ সংঘাত, হাতী-মানুহৰ সংঘাতৰ দৰে বৃহৎ সমস্যাবোৰ মানুহেই সৃষ্টি কৰা। কাৰণ বন্য জীৱ-জন্তুবোৰ প্ৰকৃতিৰ নিয়মতেই চলি আছে, চলা নাই কেৱল মানুহ। মানুহৰ কাৰ্য-কলাপবোৰেহে প্ৰকৃতি বিৰুদ্ধ হৈ গৈছে। প্ৰকৃতিৰ নীতি-নিয়মবোৰ এতিয়া বন্য জীৱ-জন্তুবোৰেহে পালন কৰি আছে। মানুহবোৰে নিজৰ সুবিধাৰ বাবে নীতি-নিয়মবোৰ সলাই থাকে। যান্ত্ৰিক প্ৰগতি আৰু সভ্যতাৰ উত্তৰণৰ খামখুমীয়াত পৰি মানুহবোৰে ধ্বংসাত্মক কাৰ্যক অগ্ৰাধিকাৰ দিছে। বন ধ্বংস কৰি, ৰে'ল লাইন পাতি, জীৱ-জন্তুৰ বিচৰণ ক্ষেত্ৰসমূহক দখল কৰাৰ ফলত বন্যপ্ৰাণীৰ স্বাভাৱিক জীৱন প্ৰবাহ ব্যাহত হোৱাটোক অতি গুৰুত্বসহকাৰে উপন্যাসখনত প্ৰক্ষেপ কৰা হৈছে -

'হিংসা কোনে কৰিছে? আমিহে? মানুহবোৰক একো অন্যায় কৰা নাই। মানুহবোৰেহে আমাক দেখিলেই দা-যাঠি লৈ খেদি আহে। কেইটামান টকাৰ বাবেই চোৰাংকৈ গছবোৰ কাটি তহিলং কৰে। হাবিবোৰ কাটি ঘৰ সাজি থাকিবলৈ লৈছে। সিহঁতকেই যদি গোটেইখন লাগে, আমি বনৰীয়া জন্তুবোৰ থাকিম ক'ত? [পৃ.৩৯]

মানুহ-বন্যজন্তুৰ এই যুঁজখনত বন্য প্ৰাণীবোৰ যে সদায় অতি কৰুণভাৱে পৰাজিত হ'ব লগা হৈছে সেই দিশটোকো উপন্যাসখনত বিচাৰ কৰা হৈছে। ইয়াৰ কাৰণ উল্লেখ কৰি কৈছে যে জন্তুবোৰে নিজৰ নিজৰ স্বভাৱ আৰু প্ৰবৃত্তি অনুযায়ীহে কামবোৰ কৰে। কিন্তু মানুহৰ সকলো কাম মগজুৰ দ্বাৰাহে পৰিচালিত হয়। গতিকে মগজুৰ ওচৰত বন্যপ্ৰাণীৰ স্বভাৱ আৰু প্ৰবৃত্তি পৰাজিত হোৱাটোৱেই স্বাভাৱিক। মগজুৰে পৰিচালিত মানুহে ভাল-বেয়া নিৰূপণ কৰিব পৰাৰ পিছতো ক্ষুদ্ৰ স্বার্থৰ বাবে বন্যপ্ৰাণীৰ প্ৰাকৃতিক শৃংখলাটোক বিধ্বস্ত কৰি পেলোৱাটো মানুহৰ এটা অতি নিকৃষ্ট আৰু লজ্জাজনক দিশ হিচাপে বৰ্ণিত হৈছে। বন্যপ্ৰাণীৰ বিচাৰেৰে, 'মানুহ জাতিতো এটা ভয়াতুৰ জাতি' মানুহবোৰে হাবিবোৰ ধ্বংস কৰিছে, গঁড় হত্যা কৰিছে; কিন্তু ইয়াৰ ফলত হ'ব পৰা বন্যপ্ৰাণীৰ দুৰ্দৰ্শাৰ কথা তেওঁলোকে কোনো দিনেই উপলব্ধি কৰা নাই। 'প্ৰত্যেক জীৱৰে যে জীয়াই থকাৰ অধিকাৰ আৰু তাড়না আছে সেই কথা মানুহে কেতিয়া বুজিব?'- এই প্ৰশ্নটো অৱতাৰণা কৰি উপন্যাসখনত মানুহৰ চাৰিত্ৰিক পৰিশুদ্ধিৰ পোষকতাৰে প্ৰকৃতি সংৰক্ষণ চেতনাক অধিক গতিশীল কৰি তুলিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে বুলিব পাৰি। মানুহে নিজা কৰ্ম আৰু জীৱনশৈলীক সংশোধন নকৰিলে ই যে এক ভয়ংকৰ ভৱিষ্যত উপহাৰ দিব সেই কথা উপন্যাসখনত স্পষ্ট হৈছে এনেদৰে -

‘এটা হৰিণাই লগৰটোক থোকাথুকি মাতেৰে ক’লে - “সেইদিনা ভালুকটোৱে যে কৈছিল, খাদ্যৰ অভাৱত, বাসস্থানৰ অভাৱত এদিন আমি একেবাৰে নিঃশেষ হৈ যাম। মিউজিয়ামত আমাৰ জঁকাটো সজাই থ’ব আৰু জঁকাটোৰ কাষত ফটো এখন আঁৰি থ’ব। মিউজিয়ামৰ গাইডজনে মিউজিয়াম চাবলৈ অহা পৰ্যটকসকলক ক’ব - এসময়ত পৃথিৱীত এনেকুৱা ধৰণৰ জন্তুবোৰ আছিল। ইয়াৰ নাম ভালুক, ইয়াৰ নাম হাতী, ইয়াৰ নাম গঁড়, ইয়াৰ নাম হৰিণা। এই ফটোবোৰ যে দেখিছে, এইবোৰ একো একোখন হাবিৰ ফটো। অৰণ্যৰ ফটো। এতিয়া য’ত এশ মহলীয়া অটালিকাবোৰ দেখিছে, মাল্টি ষ্ট্ৰ’ৰিজ শ্বপিং মলবোৰ দেখিছে, কেইবামহলীয়া এপাৰ্টমেণ্টবোৰ দেখিছে, তাত আগতে এনেকুৱা হাবিবোৰ আছিল। এই হাবিবোৰতে এই জন্তুবোৰ বাস কৰিছিল। এতিয়া এই হাবিবোৰো নাই...হাবিৰ চৰাইবোৰো নাই...জন্তুবোৰো নাই...কেৱল এই জঁকাবোৰ আৰু ফটোবোৰ আছে। আপোনালোকে চাওক, ইয়াৰ বিষয়ে গৱেষণা কৰক আৰু ডাঙৰ ডাঙৰ ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লওক।’[পৃ.১১৮]

যতীন্দ্ৰ কুমাৰ বৰগোহাঞিৰ ‘পৃথিৱীৰ মৰম’ [২০০৫] শিশু-কিশোৰ উপযোগী এখন পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয় উপন্যাস। উপন্যাসখনত কেং আৰু কানাই নামৰ চৰিত্ৰ দুটাৰ কথা-বতৰাৰ মাজেৰে বিভিন্ন পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয় বিষয় প্ৰকাশ হৈছে। অতীত আৰু বৰ্তমানৰ পটভূমিত অসমৰ বন্য জগতখনৰ বিচিত্ৰতাক উপন্যাসখনত ৰূপায়িত কৰা হৈছে। এনে এটা সময় আছিল, যিসময়ত বাঘ, ভালুক, হাতী, গঁড়, বৰা আদি জন্তুবোৰ ৰাতি মানুহৰ ঘৰৰ চৌপাশত আহি বিচৰণ কৰিছিল। বৃহৎ কাছ, বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ পক্ষী, শিহু, কেটেলা পহু, শহা পহু আদিবোৰৰ সৈতে সাক্ষাৎ অসমভূমিত তেনেই সুলভ আছিল। কিন্তু সময় আগবঢ়াৰ লগে লগে প্ৰকৃতিৰ এনে বৈচিত্ৰ্যতা হ্রাস পালে আৰু সম্প্ৰতি যে কুস্তীৰ, ঢেকীয়াপতীয়া বাঘ, বনৰীয়া গাহৰি, চাপৰ জাতৰ ভালুক আদিবোৰ

কিন্মদন্তিৰ মাজতহে আছে সেই কথা গভীৰ উদ্বেগেৰে প্ৰকাশ কৰিছে। কেৱল বন্য জন্তুবোৰেই নহয়, -‘ডাঙৰ চৰাইবোৰ, ধুনীয়া পাখিৰ চৰাইবোৰৰ উপৰি মাংস খাব পৰা চৰাইবোৰো প্ৰায় নাইকিয়া হৈ আহিছে। ঘিলা হাঁহ, শৰালি, দেও ৰাজহাঁহ, কাম চৰাই, ডাঙৰ জাতৰ ভাটো, ধনেশ, ম’ৰা, বৰ বগলী, ক’লা ঠেঙৰ বগলী, কুৰুৱা, মৌখাপ, ৰজা শগুণ বা বিত শগুণ আদিবোৰৰ আজিকালি সংখ্যাই কমি গ’ল’ [পৃ. ৬২] - বুলি পক্ষীবোৰৰ সংকটকো উপন্যাসখনত আঙুলিয়াই দিয়া হৈছে। এই সকলোবোৰ সংকট সৃষ্টিৰ অন্তৰালৰ মুখ্য কাৰক হিচাপে মানুহকেই দোষাৰোপ কৰা হৈছে বুলিব পাৰি। গ্ৰন্থখনত মানুহক আপোনপেটীয়া আৰু অতি নিৰ্দয় প্ৰাণী হিচাপে অভিহিত কৰিছে। মানুহৰ বাদে সকলো জীৱ-জন্তুৰে নিয়ম মানি চলাৰ কথা উল্লেখৰে কৈছে যে মানুহবোৰে ভৱিষ্যতৰ কথা ভালদৰে নাভাবে বাবেই গছ-গছনি, জীৱ-জন্তুবোৰক ধ্বংস কৰে আৰু এনে অনৈতিক কাৰ্য চলি থাকিলে পৃথিৱীৰ পৰা এদিন জীৱ-জন্তু নাইকিয়া হ’ব। পৃথিৱীত অহনির্শে চলি থকা জীৱকূলৰ অস্তিত্ব ৰক্ষাৰ যুঁজখনৰ কথা বৈজ্ঞানিক যুক্তিৰ ভিত্তিত উপন্যাসখনত লিখিছে এনেদৰে -

‘পৃথিৱীৰ বুকুলৈ চামে চামে জীৱ আহি আছে। বিলুপ্ত হৈ আছে। প্ৰকৃতিৰ লগত যুঁজি, পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ লগত খাপ খাই থকাটোহে বাচি আছে। এইটোৱেই প্ৰকৃতিৰ নিয়ম। যেতিয়াই এটাই আনটোক ধ্বংস কৰিবলৈ ভয়ংকৰ প্ৰচেষ্টা কৰিছে, তেতিয়া সাধাৰণতে দুয়োটাই ধ্বংস হৈছে’ [পৃ. ৬৩-৬৪]

আমাৰ টোপাশৰ গছ-গছনি, তৰু-তৃণ, পশু-পক্ষী এই সকলোবোৰৰ বিষয়ে ভালকৈ জানিলেহে সেইবোৰৰ প্ৰতি ভালপোৱা সৃষ্টি হ’ব আৰু ভালপোৱা বাঢ়িলেহে যে মানুহৰ মনত প্ৰকৃতি সংৰক্ষণৰ দায়বদ্ধতাই স্থায়িত্ব লাভ কৰিব সেই কথা উপন্যাসখনত প্ৰচাৰিত হৈছে। এই উদ্দেশ্য সাধনৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰকৃতি নিৰীক্ষণত প্ৰাধান্য দিছে। প্ৰাকৃতিক শক্তি নষ্ট নকৰাকৈ, কোনো ধৰণৰ হাই-উৰুমি নোহোৱাকৈ, অসীম ধৈৰ্যৰ মানসিক শক্তিয়ে প্ৰকৃতিৰ অপৰূপ শোভাক নিচেই কাষৰ পৰা উপভোগ আৰু নিৰীক্ষণ কৰিব পৰা যায়। এনে কাৰ্যই মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ উপদানবোৰৰ মাজৰ আত্মীয়তাক অধিক সবল আৰু দায়বদ্ধ কৰি তোলে বুলি উপন্যাসখনত নিৰ্দেশিত হৈছে।

ননী মজুমদাৰৰ ‘সেউজীয়া উপত্যকাৰ কথা’ [২০১২] নামৰ উপন্যাসখনতো ইক’ক্ৰিটিকেল দৃষ্টিভঙ্গী পৰিলক্ষিত হয়। শিশুসকলক পৰিৱেশ শিক্ষাৰে শিক্ষিত কৰি তুলি এখন সৰ্বাঙ্গসুন্দৰ পৃথিৱী গঢ় দিয়াৰ আদৰ্শ উপন্যাসখনত পৰিলক্ষিত হয়। সামাজিক বনানীকৰণ, বন সংৰক্ষণ, বনাঞ্চল সংকোচন, বনজ সম্পদৰ চোৰাং বেহাৰ দৰে বিভিন্ন গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰসংগক উপন্যাসখনত সামৰি লোৱা হৈছে। শিশু সকলক সঠিক আৰু উপযুক্ত পৰিৱেশমূলক জ্ঞান প্ৰদানৰ জৰিয়তে যে পৰিৱেশ সুৰক্ষাৰ এক নৱজাগৰণ আনিব পাৰি সেই কথা কাহিনীত স্পষ্ট হৈছে। ‘গছ থাকিলেহে মানুহ থাকিব’ ধৰণৰ স্পৰ্শকাতৰ বাণীৰ দ্বাৰা উপন্যাসখনত শিশুৰ মনত বৃক্ষৰ গুৰুত্ব প্ৰতিপাদন কৰিবলৈ বিচৰা হৈছে। বছৰে বছৰে গছ-গছনি কাটি অৰণ্য ধ্বংস কৰা হৈছে, কিন্তু নতুন গছ ৰোপণ কৰা হোৱা নাই। ফলত জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য হ্রাস পাইছে। অৰণ্য ধ্বংসৰ ফলতে যে নৈবোৰে অধিক জলধাৰণৰ ক্ষমতা হেৰুৱাইছে আৰু অন্য বহু সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছে সেই কথাটোকো উপন্যাসখনত উল্লেখ কৰা হৈছে। দীপৰ বিলৰ সংকটৰ প্ৰসংগটোও গ্ৰন্থখনত বৰ্ণিত হৈছে। জনসংখ্যা বৃদ্ধি আৰু মানুহৰ অবিবেচক কাৰ্য-কলাপে প্ৰকৃতিৰ বৃহৎ

শৃংখলা এটোক নিঃশেষ কৰি পেলোৱা দিশটোকো সচেতনতাৰে প্ৰক্ষেপ কৰা হৈছে। এই সকলোবোৰ সমস্যা সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত বৃক্ষ ৰোপণক এক মহৎ আৰু ফলপ্ৰসূ পদক্ষেপ হিচাপে উপন্যাসখনত বিবেচনা কৰিছে। ‘আমাৰ বাবে নহয়, ভৱিষ্যত আৰু পৰিৱেশৰ উন্নতিৰ বাবে আমি একোজোপা একোজোপা গছ ৰুব নোৱাৰো জানো?’ [পৃ. ৭২] শীৰ্ষক বাণীৰে নতুন প্ৰজন্মক বৃক্ষ ৰোপণ কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰিছে।

সমাজৰ শিশু আৰু কিশোৰ-কিশোৰীসকলক অৰণ্য, জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকটিৰ লগত এক মধুৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলাৰ উদ্দেশ্যে আগত ৰাখি ৰচনা কৰা এখন উপন্যাস হৈছে শিখামণি গগৈৰ ‘অৰণ্য ৰোদন’ [২০২১]। ভলঙ আৰু নিৰলা নামৰ গঁড়জনীৰ মাজত গঢ় লৈ উঠা পাৰস্পৰিক প্ৰেম আৰু বিচ্ছেদ যন্ত্ৰণা কাহিনীৰ মূল আধাৰ। এই কাহিনীক আগুৱাই লৈ যাওঁতে কাজিৰঙা ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু মানাহ অভয়াৰণ্যৰ অৰণ্য আৰু জীৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ বিচিত্ৰ জগতখন চিত্ৰিত হৈছে। আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় বজাৰত খড.গৰ চাহিদা আৰু এই চাহিদাৰ বাবেই কাজিৰঙাত সংঘটিত হৈ থকা গঁড় হত্যাৰ বিষয়টো গুৰুত্ব সহকাৰে উত্থাপন কৰিছে। হাতী-মানুহৰ সংঘাতকো প্ৰাধান্য দিয়া উপন্যাসখনত মানুহৰ নিষ্ঠুৰ কাম-কাজ আৰু অৰণ্য দখল প্ৰক্ৰিয়াটোৰ কু-প্ৰভাৱ সম্পৰ্কেও আলোকপাত কৰিছে। অবিবেচকভাৱে মানুহে অৰণ্য ধ্বংস কৰাৰ ফলতেই যে মানুহ আৰু বিভিন্ন জীৱ-জন্তুৰ মাজৰ সংঘাত বৃদ্ধি পাইছে সেই কথাটো উপন্যাসখনত উল্লেখ হৈছে এনেদৰে -

‘এই অৰণ্যত সিহঁতৰ অঞ্চলটোৱেই আছিল আটাইতকৈ ডাঙৰ। একো বস্তুৰেই অভাৱনাছিল। যথেষ্ট পৰিমাণে খাদ্যও উৎপাদন হৈছিল। কল-কুঁহিয়াৰ, ওগছ, ৰেতনি, নল-খাগৰি, কৰৈ, শিমলু, জৰী নাছিল কি? যি মন যায় তাকে খাব পাৰিছিল। এতিয়া সেই বৃহৎ অঞ্চলৰ সৰহখিনি মানুহৰ দখলত! জংঘল ভাঙি ঘৰ-দুৱাৰ সাজিছে। নগৰ যেন হৈ পৰিছে গোটেইখন। ডাঙৰ কাঠৰ কুণ্ডাবোৰ গাড়ীত উঠাই ক’ৰবালৈ লৈ যায়।’ [পৃ.১৮]

এই পৃথিৱীখন কেৱল মানুহৰ নহয়। মানুহৰ দৰে অন্য জীৱ-জন্তুবোৰো জীয়াই থকাৰ সম অধিকাৰ আছে। জ্ঞান, বুদ্ধি-বৃত্তিসম্পন্ন প্ৰাণী হিচাপে পৃথিৱীখনক সুৰক্ষিত কৰি ৰখাৰ দায়িত্ব মানুহৰে বেছি। কিন্তু মানুহৰ কৰ্মবোৰ বৰ্তমান পৰিৱেশ সাপেক্ষ হৈ থকা নাই। বৰঞ্চ ভৱিষ্যত পৃথিৱীখনৰ বাবে মানুহ হৈ পৰিছে ভাবুকিস্বৰূপ। একাংশ মানুহৰ অদূৰদৰ্শিতাই সমগ্ৰ শৃংখলাটোতেই ব্যাঘাত জন্মাইছে। প্ৰকৃতিৰ পৰা নিজকে পৃথকভাৱে চোৱাৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰকৃতিৰ সৈতে একাত্মভাৱে বাস কৰাত যে অন্য এক মাদকতা আছে সেই দিশটোত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰি মদন শৰ্মাই ৰচনা কৰিছে ‘অৰণ্যৰ বন্ধু’ [২০২৩] নামৰ শিশু উপন্যাসখন। ৰূপম আৰু অঁকৰা নামৰ বাঘটোৰ মাজত স্থাপিত হোৱা আন্তৰিক বন্ধুত্ব আৰু লগতে পৰস্পৰৰ মাজত হোৱা বন্য জন্তুৰ সমস্যাৰ আলোচনাবোৰে পাৰিপাৰ্শ্বিক সংকটৰ বহুবোৰ দিশ পৰিস্ফুট কৰিছে। অৰ্থৰ লোভত মানুহে অৰণ্যক উন্মাদৰ দৰে নিঃশেষ কৰিছে, স্ফূৰ্তিৰ বাবে বন্যপ্ৰাণীবোৰক হত্যা কৰিছে। সকলো সীমা অতিক্ৰমি নিকৃষ্ট কূট-কৌশলেৰে বন্য সম্পদৰ চোৰাং বেপাৰ কৰাৰ বাস্তৱিক চিত্ৰখনো উপন্যাসখনত চিত্ৰিত হৈছে। লগতে এই সমস্যা সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত মানুহৰ সজাগতা, নতুন প্ৰজন্মৰ দায়বদ্ধতা, সংবাদ মাধ্যমৰ নিষ্ঠা-সততাৰ লগতে বন বিভাগৰ কৰ্মদক্ষতাৰ অতীৰ প্ৰয়োজনৰ প্ৰাসংগিকতা স্বীকৃত হৈছে। ‘এই যে জীৱ-জন্তুবোৰক মৰম কৰিলে সিহঁতেও মৰম কৰে। এই ধুনীয়া পৃথিৱীখন আমাৰো,

সিহঁতৰো।' - শীৰ্ষক আদৰ্শমূলক বাণীৰ দ্বাৰা নতুন প্ৰজন্মক উদ্ধুদ্ধ কৰাৰ চেষ্টাৰে উপন্যাসখনত কোৱা হৈছে যে বৰ্তমান পৃথিৱীখনত শিশুসকলৰেদায়িত্ব বেছি। কাৰণ শিশুসকলহে পৃথিৱীত বেছিদিন থাকিব। গতিকে পৃথিৱীখন সিহঁতৰহে। সেইবাবে পৰিৱেশৰ সৈতে মিলা গছ দায়িত্ব সহকাৰে ৰোপণ কৰা কাৰ্যটোৰ দ্বাৰা উপন্যাসখনত পৰিৱেশ সুৰক্ষাৰ বাবে নতুন প্ৰজন্মক উৎসাহিত কৰিবলৈ বিচাৰিছে বুলিব পাৰি।

এনেদৰেই নিৰ্বাচিত উপন্যাসকেইখনত শিশু-কিশোৰৰ উপযোগীকৈ পাৰিপাৰ্শ্বিক চেতনা কিছুমানক সচেতনতাৰে প্ৰক্ষেপ কৰিছে।

২.০ উপসংহাৰ

পাৰিপাৰ্শ্বিক চেতনা সম্বলিত অসমীয়া উপন্যাস : এক পৰিচয়জ্ঞাপক আলোচনা [পাঁচখন শিশু-কিশোৰ উপযোগী উপন্যাসৰ আধাৰত]- শীৰ্ষক বিষয়টো অধ্যয়নৰ শেষত নিম্নোক্ত সিদ্ধান্তসমূহত উপনীত হ'ব পাৰি -

১. প্ৰকৃতি সংৰক্ষণ বিষয়টোক অসমীয়া শিশু-কিশোৰ উপযোগী উপন্যাসত ঔপন্যাসিকসকলে দায়বদ্ধতাৰে প্ৰক্ষেপ কৰিবলৈ পাৰ্যমানে প্ৰয়াস কৰিছে।

২. বৰ্তমান পৃথিৱীখনত শিশু সকলৰহে যে দায়িত্ব বেছি সেই কথা উপন্যাসকেইখনত বুজাব বিচাৰিছে। সেইবাবে প্ৰাকৃতিক জগতখনৰ বৈচিত্ৰ্যতাক অতীত আৰু বৰ্তমানৰ পটভূমিত শিশুসকলক উপলব্ধি কৰাবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

৩. শিশু-কিশোৰ উপযোগী সাহিত্য হিচাপে উপন্যাসকেইখনত কেতবোৰ অতিবাস্তৱ বিষয়ৰ দ্বাৰাও পাৰিপাৰ্শ্বিক প্ৰসংগবোৰ প্ৰকাশ কৰিবলৈ বিচাৰিছে।

৪. মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজত আন্তৰিক সম্পৰ্কৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ কথা প্ৰত্যেকখন উপন্যাসতে চিত্ৰিত হৈছে।

৫. শিশু-কিশোৰসকলৰ মন-মগজুক স্পৰ্শ কৰিব পৰাকৈ ঔপন্যাসিকে পাৰিপাৰ্শ্বিক বিষয়বোৰক উপস্থাপন কৰিব পাৰিছে ইত্যাদি।

গ্ৰন্থপঞ্জী

গগৈ, শিখামণি : অৰণ্য ৰোদন, ইলইড কমিউনিকেচন, প্ৰথম প্ৰকাশ, জানুৱাৰী, ২০২১।

বৰা, জয়ন্ত মাধৱ : ইয়াত এখন হাবি আছিল, জ্যোতি প্ৰকাশন, প্ৰথম প্ৰকাশ, নৱেম্বৰ, ২০২১।

বৰগোহাঞি, যতীন্দ্ৰ কুমাৰ : পৃথিৱীৰ মৰম, অসম পাব্লিচিং কোম্পানী, তৃতীয় প্ৰকাশ, জানুৱাৰী, ২০২০।

মজুমদাৰ, ননী : সেউজীয়া উপত্যকাৰ কথা, অসম সাহিত্য সভা, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০১২।

শৰ্মা, মদন : অৰণ্যৰ বন্ধু, বান্ধৱ, জানুৱাৰী, ২০২৩।

.....